

цифрової екосистеми на основі ESG та фінансової стійкості створюють фундамент для довгострокового розвитку [6]. Формування нового типу людського капіталу – аналітиків, фінансових консультантів, трейдерів та комплаєнс-офіцерів – є ключовим фактором успішного розвитку ринку [3].

Ефективна діяльність професійних учасників фондового ринку критично важлива для стабільності та розвитку фінансової системи. Ринок капіталу забезпечує перерозподіл ресурсів і відображає економічну зрілість держави, здатність залучати інвестиції та підтримувати інновації. Виклики, такі як обмежена ліквідність, низька капіталізація та брак кваліфікованих кадрів, потребують розвитку інституційної спроможності, тоді як цифровізація та сучасні технології підвищують ефективність операцій і формують новий тип професіоналів для роботи в цифровій економіці.

Особливе значення має створення довіри між регуляторами, учасниками ринку та інвесторами. Прозорість процедур, ефективне управління та надійні механізми контролю сприяють формуванню стабільного та конкурентоспроможного ринку. Поєднання інституційної модернізації, цифрової трансформації та розвитку людського капіталу забезпечує стійке економічне зростання та інтеграцію українського ринку у глобальну фінансову систему.

Таким чином, розвиток професійних учасників ринку капіталу є стратегічним завданням держави, адже підвищення їхньої ефективності та довіри створює основу для стабільного функціонування фінансової системи, розвитку інвестиційного середовища та стимулювання інновацій, що підвищує конкурентоспроможність економіки.

Література

- 1.Геєць В. М. Інституційні засади економічного розвитку: монографія. — К.: Наукова думка, 2021. — 412 с.
- 2.Вовчак О. Д., Мірошніченко Н. А. Фінансові ринки: сучасні тенденції та перспективи розвитку. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2022. — 368 с.
- 3.Лютя І. О. Фінансова безпека та розвиток ринку капіталів України: монографія. — К.: КНЕУ, 2023. — 290 с.
- 4.Мочерний С. В. Фінансова система і ринок капіталів: нові виклики та можливості. — Харків: ХНЕУ, 2024. — 276 с.
5. European Securities and Markets Authority (ESMA). MiFID II and MiFIR: Overview of EU Financial Market Regulation. — Brussels, 2024.
6. OECD. Financial Markets, Digitalization and Trust: Policy Outlook 2025. — Paris: OECD Publishing, 2025.

Бороденко Т.

к.е.н., доцент кафедри фінансів імені В. Федосова
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПДВ ЯК ІНДИКАТОРА СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Податок на додану вартість є ключовим джерелом доходів державного бюджету України та основним елементом системи непрямих податків. Його частка у загальних податкових надходженнях перевищує 40%, що зумовлює безпосередній вплив цього податку на стабільність і збалансованість бюджетної системи. Саме тому оцінка

фіскальної ефективності ПДВ стає важливим інструментом контролю та прогнозування фінансової стійкості держави.

Фіскальна ефективність податку визначається через податковий розрив (tax gap) — різницю між потенційними і фактичними податковими надходженнями. Зменшення цього розриву свідчить про підвищення прозорості адміністрування, рівня податкового комплаєнсу та ефективності фіскальної політики.

У науковій літературі фіскальна ефективність ПДВ традиційно аналізується через питому вагу надходжень від цього податку у ВВП або в загальній структурі доходів бюджету. Такий підхід дозволяє оцінити динаміку ефективності в порівняльному контексті, проте не враховує приховані втрати від недоотриманих платежів.

Поглиблений аналітичний підхід, який застосовує О. В. Чирва [1], базується на використанні індикатора податкового розриву ПДВ. Цей показник формується під впливом трьох груп чинників:

1. Модельних – структурні особливості податкової системи, пільги та звільнення;
2. Адміністративних – недоліки адміністрування, неефективність контролю;
3. Комплаєнс-факторів – ухилення від сплати податків та недобросовісна поведінка платників.

Таке розмежування дає змогу глибше проаналізувати причини втрат і визначити напрями їх мінімізації (Табл.1).

Таблиця 1. - Структура податкового розриву ПДВ та його вплив на фіскальну ефективність

Компонент податкового розриву	Основні причини виникнення	Вплив на стійкість державного бюджету
Модельний розрив	Наявність пільг, звільнень, спрощених режимів, тіньові операції	Зниження потенційних доходів бюджету, нерівномірність податкового навантаження
Адміністративний розрив	Недосконалість адміністрування, слабкий контроль, низький рівень цифровізації	Підвищення ризику недонадходжень і корупційних схем
Комплаєнс-розрив	Умисне ухилення, фіктивний податковий кредит, несвоєчасна сплата ПДВ	Збільшення дефіциту бюджету, втрата довіри до податкової системи

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Для кількісної оцінки фіскальної ефективності ПДВ використано метод «згори – донизу» (top-down approach), який полягає у співставленні потенційних надходжень, розрахованих на основі кінцевих споживчих витрат, із фактичними податковими надходженнями.

Результати показують стійку тенденцію до зменшення податкового розриву ПДВ в Україні з 41% у 2013 році до 5% у 2024 році. Найвищий рівень ефективності було зафіксовано у 2016–2018 роках, що пов'язано із запровадженням системи електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ). Цифровізація процесів дала змогу мінімізувати схеми фіктивного відшкодування та посилити прозорість обліку податкових зобов'язань [3].

Згідно з дослідженнями, саме у цей період питома вага ПДВ у ВВП перевищила 10%, а дефіцит державного бюджету скоротився до 1,8% ВВП. Водночас рівень відшкодування

ПДВ становив понад 60% внутрішніх надходжень, що свідчить про ефективність адміністрування без надмірного тиску на бізнес.

Світовий досвід підтверджує, що оцінка податкового розриву є ключовим індикатором ефективності податкової системи. За даними Європейської комісії, середній рівень VAT gap у країнах ЄС зменшився з 18% у 2009 році до 7% у 2023 році. Зниження цього показника пояснюється активним упровадженням цифрових технологій, системи електронних інвойсів і автоматичного звітування про транзакції.

Пандемія COVID-19 також стимулювала розвиток цифрових сервісів, що дозволило зменшити неплатоспроможність підприємств і підвищити контроль за електронною торгівлею. Таким чином, цифрова трансформація фіскального контролю стала глобальним трендом зниження податкового розриву.

Оцінка фіскальної ефективності ПДВ через вимірювання податкового розриву є важливим інструментом фінансового моніторингу держави. Комплексне застосування аналітичних і цифрових підходів дає змогу виявляти системні недоліки адміністрування, своєчасно реагувати на ризики та підвищувати прозорість податкової політики.

Зменшення податкового розриву в Україні до мінімального рівня у 2024 році свідчить про поступову стабілізацію фіскальної системи. Подальший розвиток цифрового адміністрування, аналітики даних та управління податковими ризиками має стати пріоритетом для забезпечення довгострокової бюджетної стійкості та підвищення довіри до податкової системи.

Література

1. Чирва О.В. Оцінка фіскальної ефективності ПДВ як критерій стійкості державного бюджету. *Український економічний часопис*. Випуск 9, 2025. с.157-160
2. Tax Administration 2024. Comparative Information on OECD and Other Advances and Emerging Economies. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2024_2d5fba9c-en.html (дата звернення: 22.10.2025).
3. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2025).

Братусь О.

«Фінанси, банківська справа та страхування», 4 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Коломієць Г.

к.е.н., доцент кафедри фінансів імені В. Федосова
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної війни питання митного контролю гуманітарної допомоги набуло особливої актуальності, адже від ефективності цих процедур залежить швидкість надання допомоги цивільному населенню та військовим формуванням, а також дотримання принципів законності й прозорості зовнішньоекономічних операцій. Митні органи України сьогодні виконують подвійне завдання: забезпечують